

МЛАДИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ

Население, Том 41, № 1, 2023, 191-211

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

СОЦИАЛНИЯТ КАПИТАЛ И ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ГОЛЕМИТЕ ЕТНИЧЕСКИ ГРУПИ – БЪЛГАРИ И РОМИ

Еница ПЧЕЛАРОВА

*Институт за изследване на населението и човека
Департамент „Демография“
Българска академия на науките*

БЪЛГАРИЯ, София 1113, ул. „Акад. Бончев“, бл. 6, ет. 6

cveteprekrasno@gmail.com

Резюме: В българското общество се оформя устойчива социална група, която няма шансове за реализация на трудовия пазар поради неграмотност или липса на образование и квалификация. Същевременно промените на пазара на труда поставят по-високи изисквания към образователното и квалификационното равнище на работната сила. От трета страна високите социални неравенства в България доведоха до обвързване на достъпа до образование със социално-икономическия статус на семействата. Възниква въпросът възможно ли е недостигът на икономически и културен капитал да бъде повлиян от социалния капитал за целите на образованието? При какви обстоятелства социалният капитал би могъл да увеличи вероятността за образователни постижения на учениците в българската образователна система и при какви да ги намали? Проблемът за връзката между социалния капитал на семейството и образователните постижения на децата се разглежда през призмата на теориите за социалния капитал на Джеймс Колман, Пиер Бурдийо, Александро Портес и Нан Лин и теорията за първичните и вторичните ефекти на социалния произход на Реймон Будон, доразвита от Робърт Ериксън, Ян Джонсън, Джон Голдторп и Хартмут Есър. С помощта на елементи от тези теории се извеждат компонентите на социалния капитал, които биха могли да въздействат върху образователните постижения и се посочват индикатори за тяхното измерване.

Ключови думи: социален капитал; образователни постижения; образователни неравенства; училище; роми.

Студията да се цитира по следния начин:

Пчеларова, Е. (2023). Социалният капитал и образователните постижения на учениците от големите етнически групи – българи и роми. *Население*, Том 41, кн. 1, 191-211, ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Еница Пчеларова, 2023

Студията е постъпила през март 2023

Приета за публикуване през май 2023

Публикувана онлайн през юни 2023

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

YOUNG RESEARCHERS

Nasselenie Review, Volume 41, Number 1, 2023, 191-211
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

SOCIAL CAPITAL AND EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS FROM MAJOR ETHNIC GROUPS – BULGARIANS AND ROMA

Enitsa PCHELAROVA

*Institute for Population and Human Studies
Department of Demography
Bulgarian Academy of Sciences*

Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6, BULGARIA

cveteprekrasno@gmail.com

Abstract: *A stable social group is forming in the Bulgarian society, which has no chances for realization fulfilment on the labour market due to illiteracy or lack of education and/or qualifications. At the same time, changes in the labour market place higher requirements on labour force's the educational and qualification level of the. Thirdlyhand, the social stratification of society results in linking coupling access of to education to with the socio-economic status of families. The question arises whether it is possible for the scarcity of economic and cultural capital to be influenced by the of social capital's resources for the purposes of education? Under what circumstances social capital could increase or decrease the likelihood of educational achievements of students in the Bulgarian education system? The This work examines the problem of with the relationship between social capital and educational achievements is through the prism lens of theories of James Colman, Pier Bourdieu, Alejandro Portes and Nan Lin and Raymond Boudon's the theory of primary and secondary effects of social origins further developed by Robert Erikson, Jan Jonsson, John Goldthorpe and Hartmut Esser.*

Keywords: social capital; educational achievements; educational inequalities.

This article can be cited as follows:

Pchelarova, E. (2023). *Sotsialen kapital i obrazovatelni postizheniya na uchenitsi ot osnovnite etnicheski grupi – balgari i romi*. [Social Capital and Educational Achievements of Students From Major Ethic Groups –Bulgarians and Roma]. *Nasselenie Review*, Volume 41, Number 1, 191-211. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian)

© Enitsa Pchelarova, 2023

Submitted – March 2023

Revised – May 2023

Published – June 2023

The author has read and approved the final manuscript.

Въведение

Качественото образование е остър проблем в съвременното българско общество. Страната се характеризира с по-висок от средния за Европейския съюз дял на рано отпадащите от училище ученици (European Commission, 2019), „демографско възпроизводство на неграмотността“ (Вълчев, 2019: 1), относително висок дял на младите хора на възраст 15-29 години въвн от образование, квалификация и заетост (Томова и Стойчев, 2022), сравнително висок дял на лицата с ниско образование сред младите хора на възраст 25-34 години, сравнително висок дял на лицата със средно образование, особено сред безработните (Борисова-Маринова и кол., 2018), незадоволителни резултати при международно оценяване на знанията на ученици (Институт за изследвания в образованието, 2019), голям размер и специфична възрастова структура на икономически неактивните лица, бързото стареене на работната сила и населението в трудоспособна възраст (Борисова-Маринова, 2019).

Успоредно с тези предизвикателства се увеличават изискванията спрямо образователното и квалификационното равнище на работната сила вследствие на технологичния процес, автоматизацията, дигитализацията на производствата, масовото навлизане на информационните и комуникационни технологии във всички стопански дейности. В информационното общество основният продукт вече не е стоката, създавана на база физически и индустриален капитал, а информацията, създавана на база познание (Тужаров, 2007). В близко време човешката задача ще бъде главно обработката на информация, а производството на материални блага и енергия ще бъде възлагано все повече на роботизирани машини. Затова способността за боравене с информация във всичките ѝ форми се превръща в задължително условие за пълноценно участие в обществото. Повсеместно навлизащите информационни технологии в редица сфери на живота налагат познаването на съответния кодифициран език, необходим за функционирането и операционализирането на човешките дейности. А образованието е съществено условие за достъп до този език.

Но в сложно организирания съвременен живот получаването на добро образование е свързано с редица условия, които се оказват трудно изпълними за определени социални групи. От една страна, достъпът на нискообразованите социални слоеве до пазара на труда е ограничен не само като следствие от „новите начини на създаване и използване на познанието“ (Тофлър, 1995: 32), но и заради редица други особености на съвременните икономики: глобализирането на производството, финансиализацията на икономическия сектор, нарастващия дял на услугите, отслабването на социалната държава, йерархизирането на обществата, изострянето на социалните неравенства. Все по-често се срещат условия на труд, характеризиращи се с нестабилност на доходите, нерегламентирано работно време, краткосрочна заетост, несигурност на работното място (Колева-Стефанова, 2019). Затрудненият достъп до пазара на труда води до затруднен достъп до образование за децата на хората без постоянна работа или с ниски доходи. Семействата са възпрепятствани в осъществяването на основната им функция – подготвяне на младото поколение за включване в пазара на труда. Образованието губи статута си на безусловна ценност в много от бедните

семейства. Родителите не са в състояние да предоставят нужното за доброто образование време и ресурси на децата си и това повлиява тяхното представяне в училище, а оттам и професионалния им път впоследствие.

В същото време българската образователна система не гарантира безусловен достъп до качествено образование за всяко дете, без значение от неговия социален произход. Вместо да осигуряват възможности за възходяща социална мобилност на нарастваща част от младите генерации, училищата съобразяват качеството на образователната услуга с наличния културен капитал и с преобладаващия социален статус на своите ученици. Само онези ученици, които биват подготвяни допълнително с помощта на семействата си, реализират добри образователни постижения. По този начин училищата допринасят за възпроизводството на неравенствата в обществото. България е една от страните в Европейския съюз, в които учениците с неблагоприятен социално-икономически статус най-често са концентрирани в училища, в които нямат съученици с високи образователни постижения, което съчетано с останалите форми на училищна сегрегация, е предпоставка за голямата разлика в резултатите на отделните групи ученици и за силното проявление на феномена „образователна бедност“ (Институт за изследвания в образованието, 2019). И тъй като 31,7 % от българите живеят в риск от бедност или социално изключване (НСИ, 2021), много семейства се изправят пред невъзможността да осигурят качествено образование на децата си, което повишава риска от предаването на бедността на следващото поколение.

Бедността и произтичащият от нея недостиг на икономически и културен капитал (Bourdieu, 1987) ограничава достъпа до качествено образование, предоставяно не само от официални източници, каквито са държавните училища, (по линията на задължителното безплатно образование), но и от алтернативни, каквито са допълнителната платена специализирана подготовка извън училище и учебните помагала. В същото време другият вид капитал – социалният, като характеристика на социалните взаимоотношения, не изисква задължителното наличие на финансови средства за създаването и поддържането си. Възниква въпросът възможно ли е социалният капитал с неговите ресурси да влияе върху образователните постижения в условията на живот в България, допълвайки наличието или липсата на останалите видове капитали в семейството – икономически и културен? Целта на настоящата статия е да се анализират постигнатите до момента теоретични резултати и модели в научната литература по отношение на проблема за влиянието на социалния капитал на семейството върху образователните постижения на децата. В статията са разгледани различните аспекти на социалния капитал и образователните постижения, които позволяват издигането на хипотеза за връзка помежду им.

Състояние на проблема в научната литература

В българската изследователска практика са малко изследванията, които разглеждат връзката между социален капитал и образователни постижения. Някои студии се концентрират върху отношението между социа-